

INTRODUCCIÓ A UNA HISTÒRIA DELS FOLKLORES

JOSEP M. PUJOL

Prolegòmens

Adverteixo, per començar, que no tinc la intenció d'augmentar la pol·lució conceptual que pateix la noció polisèmica de “cultura popular” amb una nova temptativa de construcció o de reconstrucció teòrica i em limitaré a constatar només un clar estat de malestar terminològic entre els afectats. Sense entrar a discutir ara la noció de *poble* (i ja és prou: caldrà tornar-hi sense que hi valguin excuses de mal pagador en un altre moment) i assimilant aquest concepte a la deliberadament vaga expressió “classes subalternes”, cara als comunistes italians,¹ resulta que l'adjectiu *popular* pot aplicar-se a una producció cultural atenent bàsicament a dos punts de vista: el del productor (producte fet pel poble) o el del destinatari (producte cultural elaborat per al poble). El problema es complica pel fet que el concepte de “classes subalternes” és divers i històricament canviant; per posar dos casos extrems, ha d'englobar des d'una petita comunitat rural i analfabeta, immòbil i escassament estratificada, que formi part d'una zona ètnicament homogènia i que practiqui una pagesia preindustrial destinada bàsicament a l'autoconsum (el suport

1. Per a la noció marxista de “classes populars” —no de “classe popular”— i la seva cultura, vegeu, per exemple, què en pensava Propp ([1944] 1984, 5).

social predilecte dels folkloristes clàssics) fins als sectors obrers de les grans ciutats del món industrialitzat, l'estratificació social de les quals és complexa i es pot trobar complicada encara, des del punt de vista cultural, per una immigració multiètnica.

De tota manera, tinc la impressió que actualment l'expressió *cultura popular*, així, a seques, és escassament utilitzada, sobretot en el món acadèmic. Amb menys d'un 5% de la població dedicada al sector agrari, els sociòlegs prefereixen parlar de nivells culturals i ocupar-se de cultura de masses. Quan és utilitzat, al sintagma *cultura popular* se li sol afegir gairebé sempre un altre adjectiu no menys problemàtic: *tradicional*. Els sociòlegs diuen *cultura popular tradicional* (i aquí *tradicional* és un adjectiu usat amb valor especificatiu, que redueix i per tant precisa el valor del sintagma *culturapopular*) quan volen al·ludir, per oposició a la cultura dels nuclis urbans de les societats industrialitzades, a la cultura protagonitzada pels sectors baixos dels nuclis rurals de les societats preindustrials (que d'altra banda no sol ser el seu tema d'estudi, justament perquè aquests sectors ja no existeixen en les societats "modernes", que són les que poden permetre's el luxe de produir i consumir sociòlegs): *tradicional* vol dir aquí, doncs, alguna cosa com 'agrari preindustrial' i s'utilitza per segregar un concepte que té ja només una dimensió històrica, perquè no s'interfereixi amb el de la cultura de masses entesa com "la cultura popular del nostre temps" (v., per exemple, Busquet 1998, 76). En canvi, en el món de l'animació cultural (grups d'estudis locals, associacions culturals, administració pública, etc.) s'ha imposat l'etiqueta *cultura popular i tradicional*, en què els adjectius es coordinen. L'expressió *cultura popular i tradicional* reflecteix un altre tipus d'incomoditat davant de l'abast canviat del terme *popular*: *Tradicional* sembla que actuï aquí com un filtre de qualitat, i l'expressió s'entén, em penso, com 'cultura del poble d'un indret en allò que té de

genuí, d'autèntic', sancionat per una certa dimensió cronològica, en oposició a 'modern', percebut com a forani i cosmopolita. I encara aquesta reflexió sobre *popular* (i *tradicional*), per precipitada i esquemàtica que sigui, no pot tancar-se sense al·ludir a un altre fet constatable. Al més sovint, *cultura popular i tradicional* no designa un conjunt plenament articulat de coneixements, creences i comportaments sinó que queda reduït a les pràctiques relacionades amb el *folklorisme*: l'exhibició pública, amb voluntat afirmativa, de determinats elements, diversions o espectacles que a través d'un procés de selecció i reducció han adquirit la categoria de referents simbòlics d'una identitat col·lectiva (Martí 1990, 1996). Fins a la data, les administracions públiques han tendit a entendre l'expressió *cultura popular i tradicional* en aquest darrer sentit (Contreras 1998).

Com que prefereixo sempre trepitjar el terreny sòlid dels fets, em centraré no pas en el que hauria de ser una disciplina dedicada a l'estudi de la cultura popular sinó en una anàlisi de què ha estat històricament una tal disciplina, des del punt de vista teòric, i en què ha consistit el reduccionisme amb què aquest concepte ha hagut de sobreviure i en quins mecanismes s'ha basat. Com que jo sóc dels que creuen que tota la història universal és història contemporània i local, no amago que el que pretenc no és pas executar un simple exercici historiogràfic sinó veure què ha passat amb aquests estudis en el nostre país per mirar d'endreçar una mica la casa. No contemplo, doncs, la història del folklore a partir del "tot és bo el que l'olla cou", pensant simplement que després d'un folklorista en ve un altre i que tots són de Déu (que és el gran inconvenient que he trobat sempre en aquest immens pou d'erudició que és el llibre de Cocchiara). Totes les disciplines científiques progressen abandonant els atzucacs i podant convenientment i sense treva el seu arbre de coneixements, i la ciència del folklore, per més que sigui filla

del romanticisme, no en pot ser una excepció. Algunes idees per a l'eliminació dels residus romàntics del folklore (tant de bo que entre nosaltres només fossin residus!) han estat exposades en un dens i ric treball per Roger D. Abrahams, i naturalment em complau trobar-m'hi en sintonia.

Introducció

Ja fa uns quants anys que un filòsof que no és aliè a aquest col·loqui, el meu estimat col·lega Ignasi Roviró—que ha fet una de les escasses contribucions “locals”, per no dir l'única, a la teoria de l'estudi del que fins no fa gaire havia estat un dels aspectes més indiscutibles i més antics de la “cultura popular”: la “literatura popular”—reclamava una posada a punt teòrica i metodològica que la deslliurés definitivament de la boira romàntica. Sobre l'interès d'aquesta proposta només cal advertir que Roviró constata en aquell treball que si un tal estudi volia ser intel·lectualment viable, el seu objecte havia de deixar de ser *literatura i popular*. En oferir “el resultat d'una recerca conceptual” que es proposava ser “personal i clarificadora en el camp de l'epistemologia del folklore” (1992, 71), Roviró partia d'una concepció radicalment nova de la paraula *poble*. Abans d'entrar en matèria, però, renunciava a fer la “història del problema”, com és preceptiu en tots els treballs crítics en general i els acadèmics en particular, lamentant-se de la confusió existent en la bibliografia catalana sobre l'estatus d'aquesta activitat denominada *folklore*—perquè aquest és el nom de l'única disciplina que aquí i en aquests moments reivindica com a objecte propi la *cultura popular*. Les meves reflexions d'avui, per tant, pretenen clarificar què ha significat aquesta paraula en cada conjuntura en vistes a precisar els seus reflexos a Catalunya (investigació que és objecte en aquests moments, per part meua, d'un projecte de recerca finançat pel ministeri d'Educació). El plantejament que me'n faig és,

per força, molt provisional i ofereix nombroses llacunes: es reduirà pràcticament als moments fundacionals en el segle XIX i tindrà molt més de mapa d'urgència elaborat per orientar la meua recerca personal immediata que de resum fet en repòs a la fi d'un trajecte treballat intensament.²

Perquè no és tan sols, com es queixava Roviró, que es confonguin el folklore com a disciplina amb l'etnografia, l'antropologia i [l'estudi de] la cultura popular en general, sino que, sota el terme folklore, es confonen almenys quatre tipus d'activitats ben diferents.

Per començar, i com tothom sap, la paraula *folklore* ha designat històricament almenys dos grans sectors d'interessos especulatiu:³ en una concepció restrictiva, el folklore comprèn només l'art verbal, anomenat també, tradicionalment, literatura popular; en una concepció més àmplia, el

2. Disposem en aquests moments d'alguns treballs de conjunt sobre la història dels estudis folklòrics a les terres de parla catalana. Pel que fa a Catalunya (i deixant de banda un resum d'urgència, forçosament breu, de Ramona Violant [1961], un cafarnaüm pòstum de Joan Amades [1974] i dos primerencs assaigs de Josefina Roma [1986] i Lluís Calvo [1992] publicats en dues obres col·lectives), Prats, Llopart i Prat (1982) van iniciar la sèrie, continuada després per Prats (1988) pel que fa al segle XIX i Calvo (1997) per al segle XX. Per a les Balears, que jo no puc tocar aquí, hi ha un inventari de materials elaborat per Sebastià Trias Mercant (1992). Per al País Valencià només conec un breu panorama de Martínez i Martínez (1927), sense intenció crítica. És curiós que a Catalunya i a les Balears hagin estat els antropòlegs els que s'hagin interessat per la història del folklore i l'hagin incorporat a les seves històries de l'antropologia, fet, pel que sé, inhabitual fora d'aquí (amb l'excepció, és clar, del cas dels "antropòlegs folkloristes" britànics).

3. Deixo de banda, doncs, el primer equívoc: que *folklore* designa tant una disciplina com l'objecte que estudia. Alguns ha volgut desfer aquesta molesta homonímia encunyant el terme *folklorística* per a la disciplina, que aleshores estudiaria el *folklore*. Per ara cap diccionari català incorpora aquest neologisme.

folklore estudia a més a més altres produccions culturals, en una gamma que va des dels elements immaterials (com els costums i les creences) fins a les arts dites “populars” que poden arribar a incloure fins i tot l’arquitectura.⁴

Aquesta constatació —i l’angúnia davant la confusió de conceptes, que comparteixo totalment amb en Roviró, i que a mi també fa temps que m’afecta— em porta a una conclusió que espero fer convincent tot seguit: no hi ha a Europa (i per tant no hi pot haver a Catalunya) res que pugui denominar-se pròpiament un història del folklore, sinó en tot cas història dels folklores, cadascun instal·lat en el seu món autàrquic i incomunicable, protegit per corpus bibliogràfics refractaris a l’homogeneïtzació (Pujol 1993, 12).⁵

Literatura Popular, I:

La poesia popular, de Herder a la Baladística

La branca més vella de l’arbre del folklore és la de la cançó com a poesia popular. Com se sap, el seu descobridor/inventor —perquè és tracta d’una autèntica construcció intel·lectual— és Johann Gottfried (des de 1802, von) Herder (1744-1803), però Herder no parla mai de folklore, i és molt més tard que les seves “cançons populars” s’integren en un projecte que s’aixopluga sota aquest nom. El seu problema no són les ciències socials, sinó la poètica (exactament

4. La manifestació més clara d’aquest equívoc es troba en les famoses vint-i-una definicions de *folklore* que davant de la impossibilitat d’arribar a un consens oferia l’*Standard dictionary of folklore, mythology, and legend* dirigit per Maria Leach des de la seva primera edició, el 1949-50 (Leach 1972, 398-403; v. també les reflexions d’Utley 1961).

5. “El folklore és una disciplina ideològica. Els seus mètodes i els seus objectius estan determinats per la perspectiva de l’època i la reflecteixen. Quan una perspectiva desapareix, els principis teòrics i metodològics que ha creat desapareixen també” (Propp [1949] 1984, 3).

l'elaboració d'una antipoètica, com remarca agudament Hermann Bausinger [1980, 15]) contemplada a través d'una certa filosofia de la història. Herder es troba enmig d'una polèmica literària iniciada en la dècada dels quaranta del segle XVIII entre el preceptista Johan Christoph Gottsched (1700-66) i els suïssos Johann Jakob Bodmer (1698-1783) i Johann Jakob Breitinger (1701-76) —els “suïssos” per excel·lència dintre de la història de la crítica literària alemanya— i en la qual havia participat també Gotthold Ephraim Lessing i el mestre de Herder, Johann Georg Hamann (1730-88) (Garland 1979, 93-103, 407-421).

El problema era la subjecció de la literatura alemanya al model clàssic en la seva versió francesa del segle XVII defensada a la *Kritischer Dichterkunst* de Gottsched, i els contraopinants s'esforçaven a proposar el nou model de la sensibilitat preromàntica del Sturm und Drang —per a Herder era qüestió de “Phantasie und Leidenschaft”—, que precisament Hamann, mestre de Herder, havia contribuït decisivament a sintetitzar. Entre la fusta que va contribuir a alimentar la foguera de la polèmica hi havia, per part dels renovadors, molts elements que procedien d'Anglaterra: Shakespeare (traduït no feia gaire a l'alemany), l'Homer llegit per l'escocès Thomas Blackwell (*Inquiry into the life and writings of Homer*, 1735) i dos elements aleshores recents: els poemes “ossiànics” més o menys traduïts o creats per James Macpherson (1736-96) —els *Fragments of ancient poetry collected in the Highlands of Scotland and translated from the Gaelic or Erse language* (1760), seguits de *Fingal* (1762) i *Temora* (1763)— i les *Reliques of ancient English poetry* (1765) del bisbe de Dromore (Irlanda [del Nord]), Thomas Percy (1729-1811).⁶

6. El 1773 apareix un dels manifestos del Sturm und Drang (*Von deutscher Kunst und Art*) amb dos articles de Herder sobre Ossian i les cançons dels pobles antics [“Ossian und die Lieder alter Völker”] i sobre Shakespeare.

Herder va conèixer les *Reliques* de Percy a través de les recensions immediates de Rudof Erich Raspe i Gerstenberg, i a través de Raspe en va rebre un exemplar de la segona edició (1767) el 4 d'agost de 1771. Percy li va cridar l'atenció sobre la procedència oral d'algunes composicions, i de Percy Herder va treure la idea d'acostar-se a la circulació oral d'allò que fins aleshores havia considerat només material històric; abans d'acabar l'any demanava a Goethe que li recollís cançons, i Goethe n'hi va enviar una dotzena d'annotades a Alsàcia (Röllecke 1975). Aquesta va ser la primera vegada que es van començar a recollir "cançons populars" per una curiositat específica i sistemàtica a Europa. De les recollides per Goethe només tres van passar als *Volkslieder*;⁷ les recollides per Herder personalment no passen de la mitja dotzena.

La noció de poesia popular li ve a Herder de Montaigne, Macpherson i Percy, però el model és indiscutiblement de Percy, que té, de molt, la presència més important en els dos volums de *Volkslieder* (1778-79) (2^a edició, amb canvi de títol significatiu: *Stimmen der Völker in Liedern*, 1807):⁸ dels 162 textos que recull, 53 (un terç gairebé matemàtic, 32,7%) són anglesos, i entre aquests els que procedeixen de Percy són 24 (la meitat dels anglesos [45,2%] i gairebé una sisena part del total [14,8%]); de la resta de la contribució anglesa, 8 textos són de Shakespeare, 3 de Macpherson i 18 d'altres fonts. De les 38 peces alemanyes, només 9 procedeixen de font oral directa, 6 són de procedència últimament oral però tretes de fonts impreses, i 23 procedeixen de poesies d'autor dels seglesxvi a xviii (entre les quals dues de Goethe —una és no menys que la famosíssima "Rosa de bardissa"

7. La resta van anar a parar a *Des Knaben Wunderhorn* (1806-8, que portava per subtítol "Alte deutsche Lieder") d'Achim von Arnim i Clemens Brentano.

8. El manuscrit de Herder està organitzat en parts i números a la manera de les *Reliques*.

[II.ii.23]— i cinc del mateix Herder, que van desaparèixer a la segona edició, tot sigui dit).⁹ De la resta, el contingent més important el formen les 18 aportacions espanyoles (que van des dels *romances moriscos* de la *Historia de las guerras de Granada* de Ginés Pérez de Hita, que és la part més important, fins a Jorge de Montemayor passant per *romances líricos* de Góngora). Entre les llatines n'hi ha de rítmiques medievals i fins i tot una de Catul, i alguna de les gregues prové d'Ateneu (*fl.* c. 200 d.c.). No cal dir que Herder ho dóna tot traduït a l'alemany (fins i tot trasllada al *Hochdeutsch* les peces alemanyes pertanyents a altres dialectes) i retoca sempre que ho creu necessari. La “cançó popular” de Herder és, doncs, una categoria estètica i no té res a veure amb el seu origen: no tan sols no exigeix l'anonimat sinó que accepta sense cap problema cançons d'autor. És Herder qui inaugura la propensió dels folkloristes a decidir primer quin tipus de producte volen recollir i sortir després a cercar-lo triant i remenant entre les peces que han caigut a la seva xarxa.

Ja és hora que ens demanem, doncs, quin és el *poble* de Herder. No és, per descomptat, la pagesia, tot i que, evidentment, no l'exclou. En un moment determinat, en una de les poques proclamacions que poden donar llum sobre el seu mètode, diu que les cançons populars poden anotar-se “auf Straßen und Gassen und Fischmärkten, im ungelahrten Rundgesange des Landvolks” ‘per carrers i carrerons, als mercats de peix i en les indoctes cançons de rotllana de la pagesia’ (V, p. 180)¹⁰. Per a Herder, el poble no és la pagesia i menys encara el *vulgus in populo*, com ho arribarà a ser

9. II.i.29-30, ii.24, i iii. 24 i 26. Després d'anotar la procedència alemanya, Herder calla (en els dos darrers casos) o fa constar indirectament que no recorda d'on les ha tret.

10. Notem que el que es qualifica d'«indocte» no són els usuaris (els pagesos) sinó el producte (les cançons de rotllana).

posteriorment, sinó una abstracció essencialista: la nació que expressa la seva *Volksseele*.¹¹ Ja el 1767 s'havia proposat de recollir els “alte Nationallieder” (Bausinger 1980, 14). És així com Herder concep la poesia “natural”: com la poesia que correspon, tal com ho fan les llengües, a la configuració mental pròpia de l'esperit de cadascuna de les nacions (*Volksgeist*), i per això és —ha de ser— perceptible en la poesia de les seves etapes arcaïques o en la que es troba vivint en estat “natural” encara entre la seva població.

Herder, doncs, elabora el seu concepte de *Volksgeist*, d'esperit nacional, que és el que presideix la seva concepció de la cançó popular, i no deixa a la posteritat cap teoria “antropològica” o “sociològica” de l'origen o la definició de la poesia popular: el seu *poble* és una abstracció que no s'identifica amb cap grup ni amb cap classe social i que si té alguna dimensió històrica és la d'una ucronia fantàstica. En comptes d'una teoria “sociològica” de la poesia popular el que ofereix és una construcció ideològica definida apriorísticament per una poètica alternativa a la (neo)clàssica elaborada a Alemanya bàsicament entre 1740 i 1765 i, això sí, impregnada d'essències nacionals. D'essències nacionals paradoxalment “cosmopolites”, perquè als *Volkslieder* hi caben amigablement anglesos, gaèlics, lituans, estonians, alemanys, francesos, espanyols, italians, quítxues, letons, sòrabs, grecs, llatins clàssics i medievals, croats de Dalmàcia, danesos, lapons i grenlandesos. Herder no es mostra com un nacionalista excloent, “a la moderna” (és a dir, del segle xx) sinó un nacionalista “arquetípic”, pluralista, que es limita a assenyalar a totes les nacions el camí dels que seran els

11. Wolfgang Brückner va encara més lluny: “La couche sociale que Herder, originaire de Riga (république commerçante prospère, allemande à l'époque et russe aujourd'hui [1984]), désignait comme *Volk* était une classe sociale précise des années soixante du xviii siècle: la bourgeoisie des villes, et peut être, très vaguement, le campagnard (le *Landmann* de l'époque)” (1987, 226).

seus fonamentalismes particulars. Per això, la noció de “cançó popular” queda a punt per ser adoptada i utilitzada per totes aquelles nacions que vulguin llançar-se a la recerca d’afirmar o afermar la seva identitat o a prestigiar, amb l’honor de ser receptacle de les essències de l’esperit nacional, l’únic heretatge literari de què disposen en alguns casos: l’oral. Herder, doncs, dóna a la recerca folklòrica la coartada patriòtica que l’acompanyarà sempre i li oferirà un nord i una causa fins i tot en absència de justificació teòrica.

De Herder arrenquen dues línies especulatives. D’una part, una de les dues que de vegades han estat batejades, des de fora —i no sense raó—, de “folklore filològic”: la que es dedica a l’estudi de la cançó popular com a “poesia popular” per excel·lència: les balades “de tradició oral” ---els *romances tradicionales* en la terminologia dels baladistes espanyols, d’extracció menéndezpidaliana.¹² Aquest “folklore” entra a Catalunya per dos camins diferents però segurament en tots dos casos per la intermediació de França: acadèmicament, de la mà de Milà i Fontanals (Piferrer i Quadrado es mantenen estrictament en el terreny de la literatura), a principis dels anys trenta del segle XIX;¹³ i més popularment a través de Francesc Pelagi Briz (1839-1889), per l’intermedi dels *Chants populaires de la Provence* (Aix,

12. Com és sabut, Menéndez Pidal proposà i defensà (amb èxit dintre dels països de parla espanyola) des de 1916 la substitució del terme *popular* pel de *tradicional*, però l’ús ja venia de Milà, com ha observat recentment Romeu (en premsa, 9, amb remissió a Jorba 1991, 127): el *Romancerillo* de 1882 se substitua *Canciones tradicionales*.

13. Aguiló, que segons confessió pròpia comença a recollir cançons populars espontàniament cap al 1835 no publica fins molt tard (1893). Sobre Milà, v. Jorba 1982a-b, 1992; el millor coneixedor d’Aguiló és el P. Massot i Muntaner (1980, 1981 i 1985); no hi ha treballs actualitzats sobre Pelagi i Briz com a folklorista, però Massot i Muntaner ofereix una rica perspectiva de la Renaixença i la poesia popular.

1862-64) de Damàs Arbaud, més tard, cap al 1865.¹⁴ Els adeptes a aquesta línia s'estimen més parlar de “poesia popular” o “cançó popular” que de folklore, i estudien amb mètodes filològics la poètica i la història dels textos de les balades —el gènere, de molt, que prefereixen—, deixant de banda la melodia amb què es canten i la gent que les interpreta. Aquesta línia, iniciada com he dit per Manuel Milà i Fontanals, té una branca catalana, representada acadèmicament —i de manera molt discontinua— pel Dr. Josep Romeu i Figueras (Pujol 1993) i el P. Massot de Montserrat, i una branca espanyola, afaiçonada decisivament per Ramon Menéndez Pidal i que ha culminat amb el Seminario Menéndez Pidal, amb el qual estan connectats també alguns investigadors catalans.

L'altra línia d'extracció última herderiana però no estrictament folklòrica (per això no interessarà tant aquí) malgrat que s'empari sota l'adjectiu *popular* —no està connectada amb l'oralitat ni el treball de camp que practiquen els baladistes— és la que estudia la “poesia popular” de tradició escrita en les literatures europees des de l'edat mitjana,¹⁵ els practicants de la qual coincideixen sovint amb els de l'anterior (com és el cas de Milà a Catalunya, Gaston Paris a França, o en els nostres dies Josep Romeu). Aquesta línia prioritza l'estudi de la lírica per damunt del de la poesia lírico-narrativa,¹⁶ i sol utilitzar l'adjectiu *popular* (i de vegades fins i tot *folklòric*, manifestament fora de context) com una denominació de valor estrictament estètic: de la mateixa manera que per Herder la poètica de la cançó popular era la

14. Cheyronnaud (1986) s'ha ocupat dels reculls francesos de cançó popular i dóna compte de la famosa enquesta del ministre Fortoul (1852-57), que va provocar la col·lecció provençal d'Arbaud.

15. Literatures en vulgar o en llatí, perquè també existeix una “poesia popular” llatina.

16. O “èpico-lírica”, com se'n deia un temps, amb un germanisme ostentós que delatava els seus orígens.

que s'oposava a la clàssica, en el cas d'aquests medievalistes la de la "lírica popular" és la que funciona com a alternativa a les poètiques hegemòniques en cada moment.¹⁷ Per a ells, el fet folklòric és un fet de transmissió, o més exactament d'acceptació social de la "poesia popular", amb recreació per part del món oral —demostrada per la presència de "variants"—, únicament constatable, però (tot i que no tothom és prudent en aquest punt), des del moment que existeixen els folkloristes.¹⁸

Literatura Popular, II:

El conte popular: dels Grimm a la rondallística

La segona de les línies relacionades amb la literatura popular, però no directament amb Herder, és la de les rondalles: puntualitzo que no estic parlant pas de la narrativa folklòrica en general sinó estrictament de les rondalles.

17. Romeu, que té en premsa un "corpus de l'antiga poesia popular catalana" ha exposat diverses vegades les línies fonamentals d'aquest credo filològic (v. per exemple 1974, 8-9 i 1993, 5-10).

18. "En els estudis recents alguns estudiosos substitueixen el terme *poesia popular* pel de *poesia folklòrica*. És evident que la poesia popular antiga degué tenir un procés de transformació, de difusió oral col·lectiva i de transformació profunda, com els productes recollits de la tradició oral i folklòrica actual. Però precisament per aquesta actualitat, perquè els poemes que en participen i que han arribat des de molts anys enrere al nostre coneixement i es mantenen en la nostra memòria, hem d'admetre que el terme *folklòric* aplicat a la poesia popular implica coetaneïtat per als qui la coneixem, és a dir, que caldria usar el mot preferentment per a la poesia popular encara avui recollida o recollible de la tradició oral, i no extrapolar-lo, si no és amb molta cura, a la poesia popular antiga, perquè, entre altres motius, no ens consta prou el grau de tradicionalitat folklòrica de la gran majoria dels vells productes poètics conservats" (Romeu 1993, 10; l'anacolut que apareix en el darrer període procedeix de l'original).

Un dels joves romàntics alemanys més inquiets de la segona generació (grup de Heidelberg) va ser el novel·lista i poeta Clemens Brentano (1778-1842). Si Herder havia descobert la poesia “original” dels pobles, Brentano, juntament amb el seu amic Achim von Arnim (1781-1831) va dedicar-se a recollir les “cançons populars” de l’Edat Mitjana alemanya i les va editar, convenientment retocades, als dos volums de *Des Knaben Wunderhorn* (1805-8).

El 22 de març de 1806, Brentano, ocupat a obtenir materials per al segon volum del *Wunderhorn*, escrivia al seu cunyat Friedrich Karl von Savigny, professor de dret a la Universitat de Marburg,¹⁹ demanant-li si coneixia algú que pogués escorcollar la biblioteca de Kassel i copiar les “cançonetes antigues” que hi trobés. Savigny li recomanà un dels seus alumnes, Jakob Grimm (1785-1863), que juntament amb el seu germà Wilhelm (1786-1859) es convertí de seguida en un dels col·laboradors més eficaços de l’obra. I a Kassel, en els mesos de tardor de 1807, va desvetllar-se la vocació rondallística dels Grimm: va ser allí que tot llegint la novel·la *Schilly* (1798), de Karl Nehrlich (un altre col·laborador del *Wunderhorn*), Jakob Grimm va

19. La perspectiva jurídica de Savigny s’inspirava en part en el moviment romàntic. Des del punt de vista jurídic la llei no és res que pugui construir-se amb una activitat legislativa formal i racional, sinó que s’origina en l’esperit singular d’un poble particular i s’expressa espontàniament en el costum i, molt més tard, en les decisions formals dels jutges. Savigny contemplava la llei com si s’hagués produït per l’acció d’un creixement lent i quasi imperceptible, a la manera del llenguatge. D’acord amb aquesta idea, la legislació i els codis legals només poden donar, com a màxim, la formulació verbal d’un corpus legal preexistent, el contingut i el significat del qual només pot descobrir-se a partir d’una investigació històrica detallada. Savigny pretenia descobrir el contingut de les lleis existents a partir de la recerca històrica. La noció, tan repetida en certs ambients, que les nacions es caracteritzen per tenir, a més d’una llengua pròpia, un dret propi arrenca de Savigny.

descobrir i copiar la seva primera rondalla, una versió de “Lapell d’ase” (AaTh 510B, l’«Espirafocs» de Mn. Alcover). Aleshores Brentano pensava encara completar la seva col·lecció de poesia amb una selecció de prosa: “Ilegendes i rondalles recollides de la vella tradició oral”; el 1811, després d’esperar debades una resposta de Brentano sobre el material rondallístic que li havien enviat, el mateix Arnim va fer de mitjancer amb el seu editor berlinès perquè publicés la col·lecció dels dos germans (2 vols., 1812-15).

Després d’haver aparegut la primera edició, van publicar-se altres col·leccions (en primer lloc la de Vuk Stefanovich Karadzich [1878-1854], a Sèrbia, amb 6 narracions, el 1821), i va plantejar-se la necessitat d’explicar les semblances de temes, arguments i motius que hi apareixien. Amb la publicació de la segona edició dels *Kinder- und Hausmärchen* (1819), acompanyats d’un pròleg i amb l’afegit d’un volum de notes (1822), per tal de donar compte d’aquest fenomen, es produirà el pas decisiu: els contes deixaran de ser un simple model per fecundar una literatura i passaran a convertir-se en objecte intrínsec d’especulació intel·lectual. És amb els Grimm, exactament amb Jakob Grimm, que les especulacions de Herder i d’ells mateixos queden a punt per convergir amb al *folklore* —una creació anglesa posterior—, particularment després de la publicació de la *Deutsche Mythologie* en dos volums, el 1835.

La genealogia herderiana dels Grimm es fa present de manera cristal·lina en aquestes paraules de Wilhelm, pertanyents a l’última edició, la de 1856:

[p. 405] Hi ha algunes situacions que són tan simples i naturals que apareixen pertot arreu, de la mateixa manera que hi ha idees que semblen presentar-se espontàniament, de manera que és molt possible que hagin pogut formar-se en els diferents països de manera independent relats idèntics o semblants. Aquests relats són comparables a determinades paraules que apareixen en forma idèntica o quasi idèntica en llengües que no tenen cap relació

entre si, per la pura imitació dels sons de la natura. Trobem relats d'aquest tipus en què la semblança pot considerar-se accidental, però en la major part dels casos el pensament bàsic ha rebut un tractament tan peculiar, i sovint tan insòlit, que exclou totalment l'acceptació de la idea d'una semblança purament aparent.

[p. 409] Comunes a tots els relats [Märchen] són les romanalles d'una creença que arriba als temps presents des dels més antics i que manifesta a través d'imatges expressives coses sobrenaturals. Aquest element mític s'assembla als minúsculs fragments d'una pedra preciosa trencada que romanen escampats entre l'herba i les flors crescudes a terra i que només l'ull més penetrant arriba a descobrir. El seu significat es va perdre ja fa molt de temps, però encara és perceptible i dóna a la rondalla la seva substància, alhora que satisfà el gust natural per les meravelles; no es redueixen mai al pur miralleig d'una fantasia inane. Com més lluny retrocedim, més augmenta l'element mític: fins i tot sembla que hagi constituït el tema únic dels relats més antics. [...]

[p. 410] A mesura que es desenvolupen costums més civilitzats i humans i creix la riquesa sensible de la ficció, l'element mític es retira i comença a cobrir-se amb la boira de la llunyania, que esborra la nitidesa dels perfils però realça l'encant de la ficció. [...]

Tota la teoria rondallística anterior a la dècada dels seixanta del nostre segle figura pràcticament en aquests mots: (1) la "teoria indoeuropea" (que les fronteres del patrimoni narratiu comú coincideixen amb les de les llengües indoeuropees i que les semblances provenen de la comunitat primitiva d'aquests pobles) i (2) la "teoria de la descomposició del mite". La feina dels rondallistes havia de consistir a refer la misteriosa "joia trencada" (llegiu reconstruir la mitologia de l'home originari "nacional"), i com a primera mesura, els Grimm es llançaren a l'arreplega dels fragments. S'introduïa així la primera dèria dels rondallistes acadèmics: l'acumulació de dades amb propòsits comparatístics, però sense cap idea respecte a la metodologia que calia emprar.

Dintre de la nostra tradició, arrenca dels Grimm, per bé que molt confusament, Maspons i Labrós (1840-1901), que ho declara explícitament (mentre el 1866, amb una altra

intenció, és cert, Thos i Codina [1841-1903] s'havia inspirat encara en Perrault):

Lo gran amor que porto á las cosas de ma terra, m' ha mogut á publicar aqueix llibre de rondallas, que si be bonicas en lo fondo, no sé si totas ho serán prou ab la forma ab que son posadas. Per que jo be sé que la sencillesa es lo que millor las hi escau, com á fillas del poble, en lo qual mestres ne son los germans Grimm de l' Alemanya, mes lo desitg de fer lluhir un poch la nostra llengua, ha fet qu' en algunas hi posás la forma literaria. Noper aixó perden res de la sua naturalitat perque hi so posat esment; fillas del poble, dehuen esser com ell, naturals i sencillas, propias pe 'l mateix, que las entengui i conegui i no com las de Perrault, que arregladas al gust de l' época en que varen coleccionarse son gaire be, com casi totas las coleccions francesas, novas rondallas y en las que com diu Beauvois en sa colecció de cuentos noruegos, finlandesos y borgonyons, transformant las Princesas, creadas y conegudas pel poble, en veritables Princesas, modificant los caracters y llenguatje al gust de l' época y societat en que vivia, canviant arbitrariament l' element místich y meravellós de las seuas rondallas, tot ho tenen menos lo esser populars. (1871-74, I: v-vi)

Ara bé, Maspons, amb les explicacions i les dades comparatives que publica als pròlegs de cadascun dels tres volums del *Rondallaire* (i fins amb les notes dels *Quèntos populars catalans* de 1885), és l'únic representant d'aquesta tradició, perquè els rondallistes posteriors o bé recullen rondalles amb propòsits únicament patriòtics (cas de Serra i Boldú [1875-1938]), o bé són producte de models literaris (les aficions rondallístiques de mossèn Alcover [1862-1932] provenen d'Antonio de Trueba [1819-1889]) o bé pertanyen, com Bertran i Bros, a altres constel·lacions teòriques del folklore (Pujol 1989).²⁰

20. És significatiu respecte al fenomen de la compartimentació de les "tradicions folklòriques" el cas de Milà i Fontanals. El 1853, per influix grimmiana, anota una vintena d'arguments rondallístics (alguns molt fragmentaris) que publica a la *Gaceta de Barcelona* i totseguiten apèndix a les *Observaciones*, però mai més torna a ocupar-se de les rondalles.

El folklore pròpiament dit

I arribem a la tercera estació del folklore, el folklore pròpiament dit, que és el folklore de concepció àmplia (que tanmateix veurem que tampoc no és l'original). El folklore pròpiament dit és fruit de la curiositat dels historiadors, i es troba a tots els països europeus que tenen un passat anterior a la romanització susceptible de ser prestigiat: els celtes a França (conquerida per Juli Cèsar el 58-49 A.C.), els germànics a Alemanya (no integrada a Europa fins a Carlemany) i tots dos a la Gran Bretanya (conquerida per Roma el 83-84 D.C.). Aquesta línia va acabar per articular-se per primer cop de manera conscient i substantiva a Anglaterra. Jo exposaré ara l'origen anglès del folklore, aprofitant que ha estat molt ben estudiat per Richard D. Dorson i que és el que dona el model, però he d'afegir que caldria que reféssim la seva història també a Alemanya (on en part coincideix amb l'esforç dels Grimm) i sobretot a França, perquè el seu paper mediador en la història del nostre folklore és molt important.

La paraula *folklore* té un origen ben conegut:²¹ el 22 d'agost de 1846, l'erudit William John Thoms (1803-1885), sota el pseudònim d'Ambrose Merton, va publicar a la revista *The Athenaeum* una carta per demanar als lectors que l'ajudessin en la seva tasca de recollir materials folklòrics, i deia el següent (la cita és una mica llarga però caldrà fer-ne l'exegesi):

Les pàgines de la vostra revista han manifestat tan sovint l'interès amb què contempleu allò que a Anglaterra en diem *popular antiquities* o *popular literature* (tot i que, dit sigui de passada,

21. Tanmateix les coses no són ara tan clares. Els nordamericans han començat a reivindicar una poligènesi per al folklore, que en aquelles terres tindria com a capdavantier William Wells Newell (Bell 1979; Abrahams 1988 i 1993, 8-13, on s'analitza el paper de Thoms des d'un altre punt de vista).

es tracta més d'un *lore* que d'una *literatura* i podria anomenar-se de manera més adequada amb una excel·lent paraula composta d'elements saxons: Folk-Lore, és a dir el *lore* de la *gent*), que no perdo les esperances de reclutar la vostra ajuda per aplegar les escasses orelles que resten, escampades per un terreny en el qual els nostres predecessors haurien pogut fer una collita considerable.

Els historiadors dels segles XVII i XVIII estudiaven les *antiquities* dels pobles i les comarques, és a dir, les romanalles físiques i visibles del passat històric local —cèltic, germànic— que per ells eren els seus títols d'honor genealògics, com a vestigis dels costums i la mentalitat de les generacions passades.

El pare d'aquest tipus d'historiografia és, a Anglaterra, William Camden (1551-1623), autor de *Britannia* (1586) i, més endavant, *Remaines of a greater work concerning Britaine* (1607).

Camden no s'ocupava solament de vestigis materials: feia excursions per observar els monuments i interrogar els habitants de la localitat. Una secció de *Britannia* es titulava "Manners and customs of the ancient Irish", i allí explicava que els vells irlandesos no netejaven els unglots dels cavalls ni collien herba per donar-los el menjar en dissabte, però que ho feien els dies de festa; el propietari d'un cavall ha de menjar sempre els ous en nombre parell si no vol perjudicar l'animal; que donar foc als veïns és perillós per a les cavalleries, etc. i de tot això en dedueix la importància dels cavalls per als antics irlandesos.

A Anglaterra tingué bons i nombrosos successors, entre els quals John Aubrey (1626-97),²² autor de dues obres so-

22. Que de vegades, sembla un adepte al folklore evolucionista del segle XIX: "En el comtat de Hereford era costum en els funerals de llogar gent pobra perquè es quedessin amb els pecats del difunt. Recordo que n'hi havia un que vivia en una masia a Rosse-high Way, i era un pobre diable alt, prim i absolutament lamentable. La cosa anava així: quan treien el cos fora de la casa en una civera, treien una llesca de pa

bre coses sobrenaturals, aparicions, bruixeries, supersticions, succeïts, etc.: les *Miscellanies* (1696) i els *Remaines of gentilisme and Judaisme*, editats a la fi del segle XIX per la Folklore Society de Londres; el Rev. Henry Bourne (1694-1733), autor de les *Antiquitates vulgares; or, The antiquities of the common people, giving an account of several of their opinions and ceremonies, with proper reflexions upon each of them, shewing which may be retain'd and which ought to be laid aside* (1725). El 1777 es van reeditar les *Antiquitates vulgares* de Bourne, amb addicions de John Brand (1744-1806): *Observations on popular antiquities*. Brand era ja un *antiquary*, i va deixar, en morir, una sèrie de materials inèdits que van posar-se a subhasta. Els va comprar una societat d'amics i els van lliurar a Sir Henry Ellis perquè els preparés per a la impremta; i van aparèixer el 1810 en dos volums: *Observations on popular antiquities, chiefly illustrating the origin of our vulgar customs, ceremonies and superstitions*. Aquest volum passà a ser la Bíblia dels folkloristes. La divisió dels dos volums comença a ser familiar:

En el volum I es disposen per ordre cronològic els dies més remarcables del calendari; els costums referits als pelegrinatges, xollades de bestiar i altres pràctiques rurals formen una mena de suplement; i totes aquestes va seguides per aquells usos i cerimònies que no poden atribuir-se a cap període de l'any en concret.

En el volum II s'exposen els costums i les cerimònies de la vida quotidiana, seguits per un enfilall de creences, jocs i errors populars.

i la donaven al "menja-pecats" [*sinne-eater*] per damunt del cos, i també un vas de fusta d'auró (el "vas del padrinatge" [*gossip bowl*]) ple de cervesa, que havia de beure, i sis penics en metàl·lic, en contrapartida de les quals coses prenia al seu càrrec, *ipso facto*, tots els pecats del difunt, i li impedia de convertir-se en un vampir. Aquest costum recorda un xic, al meu entendre, el del boc expiatori del Vell Testament".

Fins aquí tothom repeteix que el 1846 no neix el folklore, que ja existia prèviament, sinó purament la paraula, però això no és així. El que existia abans era una activitat de recerca; el que Thoms està proposant de debò és que les velles *popular antiquities* es redimensionin i passin a servir de documents a un nou tipus d'especulació que també a Alemanya existia però que es feia damunt d'un altre tipus de materials: la mitologia comparada de Jakob Grimm. Thoms continua, i la continuació de la cita és gairebé tan important com el bateig, perquè, ¿hauria calgut cercar un altre nom per a una antiga afició dels historiadors locals si no hagués canviat alguna cosa important?:

Ningú que hagi pres com a objecte del seu estudi les formes, els costums, les observances, les supersticions, les balades, els proverbis, etc. de l'avior haurà pogut deixar d'arribar a dues conclusions: la primera, que una gran part de tot allò que és curiós i interessant en aquestes matèries es troba ara completament perdut; i la segona, que moltes coses es podrien salvar encara si treballéssim a temps. El que Hone va procurar fer amb el seu *Everyday book, etc.*,²³ *The Atheneum*, amb la seva àmplia circulació podria obtenir-ho multiplicant per deu la seva eficàcia: aplegar el nombre infinit de petites dades il·lustratives del tema que he esmentat i que es troben dispersos per la memòria dels seus milers de lectors i conservar-les en les seves pàgines *fins al dia que aparegui algun Jakob Grimm que faci per a la mitologia de les illes britàniques els bons serveis que aquell profund historiador i filòleg ha fet per a la mitologia d'Alemanya.* [Cursiva meva.]

23. William Hone (1780-1842), llibreter, periodista, editor, escriptor i càustic pamfletista de l'època de la regència del futur Jordi IV (1810/1830), va compilar i publicar diverses obres d'interès per a les *popular antiquities*, com l'*Every-Day Book; or everlasting calendar of popular amusements, sports, pastimes, ceremonies, manners, customs and events* que cita Thoms: una miscel·lània setmanal amb lectures diverses de vides de sants, costums de les festivitats, notícies biogràfiques i col·laboracions diverses sobre el tema del seu títol.

Entre 1834 i 1840 comencen a crear-se una sèrie de societats acadèmiques històriques. En aquests clubs d'*antiquarians*, especialment la Percy i la Camden Society, es promou l'estudi de les *popular antiquities*.

A partir de la seva carta del 1846, l'*Athenaeum* va dedicar una secció dirigida per Thoms al folklore, que és una mostra de la metodologia que es farà tradicional: observació de camp directa, informació acurada, comunicació de dades concretes i el comentari comparatiu de Merton, si calia amb l'ajut de la *Deutsche Mythologie* (1835) de Jakob Grimm o els *antiquaries* anglesos.

Durant un parell d'anys la secció de folklore de l'*Athenaeum* anà funcionant, fins que el 3 de novembre de 1849 sortia, dirigida per Thoms, una revista, *Notes & Queries*, dedicada a les antiguitats i amb una important secció de folklore. A les pàgines de *Notes & Queries* va començar el 1876 l'intercanvi de cartes entre "An Old Folk-Lorist" [Thoms] i George Laurence Gomme, del qual sortiria, el 1878, la creació de la Folklore Society.

Aquest és el folklore típic, el que correspon a la definició dels diccionaris: el que estudia la literatura popular, especialment els contes, els costums i supersticions, les festes i les llegendes i les dites populars (i etc., com se sol dir). És també el folklore que instaura la noció característica de l'informant com a membre del *vulgus in populo*: el pagès vell i analfabet. El folklore que concep el folklore com una romanalla de temps passats immemorials, sempre en perill de perdre's. Un dels més coneguts *antiquaries*, John Aubrey (1626-97), ja parla en ple segle XVII com un folklorista romàntic:

Abans de la impremta, els contes de velles eren enginyosos, però des que la impremta es va posar de moda fins una mica abans de les Guerres Civils [1642], al comú de la gent no els ensenyaven a llegir. Avui dia, els llibres són cosa corrent, i la majoria de la gent sap de lletra; i l'abundància de bons llibres i la diversitat del tomb

de les coses han tret fora de casa les velles narracions, i l'art diví de la impremta i la pólvora han espantat Robin Hood i les encantades.

A Espanya, el folklore "a l'anglesa" (que a Anglaterra, el seu lloc natal, culmina el 1878 amb la creació de la Folk-Lore Society) arriba el 1880 a través d'Antonio Machado y Álvarez (Demófilo), i ja era notícia a Barcelona el 1882 (a mitjans d'octubre d'aquestany Milà s'hi refereix com a moda passatgera des de les pàgines del Brusi). El 30.V.1885 condueix a la creació de la societat *El Folk-Lore Català* en el si de l'Associació d'Excursions Catalana. És la constel·lació a la qual pertany Pau Bertran i Bros, i, molt esvaïdament els folkloristes excursionistes; Maspons i Labrós s'hi veu arrossegat amb una notable desgana. L'independent Cels Gomis coneix el moviment a través de França, concretament de Paul Sébillot. Però el folklore en el sentit fort de la paraula fracassa immediatament, de tal manera que de la societat d'El Folk-Lore Català no en tenim cap més dada tret de la de la fundació (Pujol 1989, xxx-xlii).

La Volkskunde

El quart estrat en la història dels folklores europeus està constituït per una disciplina exclusivament alemanya i molt poc exportada a l'exterior, de tal manera que és millor no intentar traduir-ne el nom: *Volkskunde*, la 'ciència sobre el poble' (Weber-Kellermann i Bimmer 1985; Brednich 1988, caps. 1-3). Com a tal, la Volkskunde és filla d'un centre d'Europa ètnicament i regionalment molt divers, molt lluny dels estats centralitzats sorgits de la Revolució francesa. La Volkskunde és una filla de la germanística (*Deutschtumwissenschaft*), la resposta de l'estat prussià a la disgregació dels pobles alemanys.

La característica de la Volkskunde és que ofereix el pro-

grama més extens de coneixements sobre la realitat regional i comarcal dels pobles alemanys, de tal manera que es presenta com una ciència de les formes de vida i de cultura dels pobles.

Pel que fa als seus orígens, que remunten a la fi del segle XVIII, cal distingir dos corrents d'aportacions als quals més tard se n'hi afegirà un tercer. El primer en el temps —el corrent que de vegades s'anomena polític— procedeix de l'estadística aplicada, de les enquestes que els economistes polítics il·lustrats comencen a realitzar per racionalitzar l'administració pública. Aquestes enquestes generen un autèntic interès pel que seria una espècie de geografia humana a escala regional (un interès per la realitat contemporània, a diferència del folklore a l'anglesa i de les especulacions de Jakob Grimm). Tampoc en la *Volkskunde*, doncs, el *poble* és el *vulgus in populo*, sinó el conjunt dels habitants de la contrada. Des del punt de vista organitzatiu, la *Volkskunde* va saber articular-se bé: va estendre's i prosperar aprofitant les associacions d'història locals, sense necessitat de crear gaires entitats específiques i finalment va poder establir peu fermament a les universitats a principis d'aquest segle. Per tots aquests motius la *Volkskunde* serà l'única varietat de folklore —per dir-ho així— que podrà evolucionar amb certa rapidesa i demostrar una notable capacitat d'adaptació.

Aquesta naixent “geografia humana comarcal” que arrenca del segle XVIII pot integrar de seguida, en un segon moment, l'interès promogut per Herder i els Grimm a l'entorn de la literatura popular. I finalment, el 1858, Wilhelm Heinrich Riehl, professor d'economia administrativa i estadística i més tard d'història de la cultura a Munic —que passa, no sense discussió, pel plasmador de la disciplina—, pronuncia una conferència que es considera fundacional des del punt de vista teòric: “Die *Volkskunde* als Wissenschaft”: la *Volkskunde* com a ciència.

La tercera aportació procedeix també del terreny de l'economia: cap a la fi del tercer quart del segle XIX, els economistes que estudien el treball domiciliari com a font d'ocupació fan que les arts i els oficis acabin integrant-se també dintre del projecte de la *Volkskunde*.

No és aquest el moment de fer una història interna de la *Volkskunde*, que és molt rica. Només voldria citar la darrera de les actualitzacions que ha inserit definitivament en el marc de les ciències de l'home acadèmicament viables.

Cap a la fi de la dècada dels seixanta, el model de *Volkskunde* vigent, amb una orientació encara fonamentalment descriptiva i que havia restat irremeiablement ancorat en el món rural i endarrerit, davant del fenomen de la industrialització va sofrir una sèrie de debats crítics autènticament revulsius en el si dels congressos bianuals de la *Deutsche Gesellschaft für Volkskunde*, primer a Wüzburg, el 1967, sobretot per part dels estudiants de Tübingen, després a Detmold, el 1969, i el debat va ser tan violent que va provocar la dimissió del president de l'associació. Finalment un grup de *Volkskundler* reunits a Falkenstein van consensuar una nova definició de *Volkskunde*, l'anomenada "fórmula de Falkenstein", que consta de dues frases: "La *Volkskunde* analitza la transmissió de valors culturals (incloent-hi les seves causes i els processos que els acompanyen) en forma objectiva i subjectiva, i té per objecte contribuir a la solució de problemes socioculturals". Que em tirin d'una passa, com diuen els protagonistes de les rondalles de mossèn Alcover, si aquesta definició no és equivalent a la d'antropologia cultural. Amb la fórmula de Falkenstein la *Volkskunde* s'integrava, amb un canvi de denominació (*europäische Ethnologie*), a l'antropologia cultural.

La *Volkskunde* té dos representants a Catalunya. Ramon Violant i Simorra (1903-1956; Violant i Calvo 1990) a través del romanista Fritz Krüger (1889-1974), en la seva modalitat de l'escola de *Wörter und Sachen*, i Tomàs Carreras Artau

(1879-1954; Calvo 1994), influït per la *Völkerpsychologie* de Wundt i ànima de l'Arxiu de Psicologia i Ètica Hispanes i l'Arxiu d'Etnografia i Folklore (1915-1921/22; Calvo 1991). Tanmateix, no cal fer-se il·lusions sobre la transcendència real d'aquest darrer. Prats, Llopart i Prat ho han expressat molt clarament: "El folklore havia passat per l'Arxiu com l'aigua que s'escola entre les pedres, sense esdevenir-ne pràcticament «contaminat». [...] Tots els folkloristes van continuar fent folklore. És a dir, es varen mantenir en les seves constants ideològiques, teòriques i metodològiques i, sobretot, varen mantenir la definició de l'objecte d'estudi — en la pràctica, s'entén — ocupant-se únicament dels aspectes reculats i xocants de la societat rural i, entre aquests, preferentment dels aspectes simbòlics i cognitius del «saber del poble»" (1982, 76).

Aquests son els quatre rius que van a desguassar a la mar del folklore. Ha de quedar per a una altra ocasió la història de com, a partir de tots els materials anteriors triturats i regurgitats per una caricatura de positivisme, estergida sobre patrons emmanlevats a Paul Sébillot (1843–1918) i Giuseppe Pitri (1841–1916) i al marge de qualsevol pruija de teorització o d'exercici crític de la raó, es construeix la gran vulgata ---de fet, la gran tramoia editorial— de Joan Amades, darrer avatar —esperem-ho— dels folklores a Catalunya.

Llista de referències

ABRAHAMS, Roger D. 1988. "Rough sincerities: William Wells Newell and the discovery of Folklore in late 19-th century America". Dins Jane S. Becker i Barbara Franco (eds.). *Folk roots, new roots: Folklore in American life*. Lexington, Mass.: Museum of Our National Heritage. Pp. 61-75.

ABRAHAMS, Roger D. 1993. "Phantoms of Romantic nationalism in Folkloristics". *Journal of American Folklore* 106: 3-37.

AGUIRRE, Ángel (ed.). 1986. *La antropología cultural en España*. Barcelona: Promociones y Publicaciones Universitarias.

AGUIRRE, Ángel (ed.). 1992. *Historia de la antropología española*. Barcelona: Editorial Boixareu Universitaria.

AMADES, Joan. "El folklore a Catalunya". *Miscellanea Barchinonensia*. 37: 129-182.

BAUSINGER, Hermann. 1980. *Formen der Volkspoesie*. 2ª ed. Grundlagen der Germanistik 6. Berlin: Erich Schmidt.

BELL, Michael J. 1979. "William Wells Newell and the foundation of American folklore". *Journal of the Folklore Institute* 10: 7-21.

BREDNICH, Rolf W. (ed.). 1988. *Grundriß der Volkskunde: Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*. Ethnologische Paperbacks. Berlín: Dietrich Reimer Verlag. [Caps. 1-3.]

BRÜCKNER, Wolfgang. 1987. "Histoire de la «Volkskunde»: Tentative d'une approche à l'usage des Français". Dins Isac Chiva & Utz Jeggle (eds.). *Ethnologies en miroir: La France et les pays de langue allemande*. Suivi du compte rendu du Colloque «Ethnologie française, Mitteleuropäische Volkskunde» (Bad Homburg, 12-15.XII.1984). París: Éditions de la Maison des sciences de l'homme. Pp. 223-247.)

BUSQUET, Jordi. 1998. *El sublim i el vulgar: Els intel·lectuals i la cultura de masses*. Barcelona: Proa.

CALVO, Lluís. 1991. *El "Arxiu d'Etnografia i Folklore de Catalunya" y la antropologia catalana*. Barcelona: C.S.I.C. - Institut Milà i Fontanals.

CALVO, Lluís. 1992. "Folklore, etnografía y etnología en Cataluña". Dins Aguirre 1992, 207-240.

CALVO, Lluís. 1994. *Tomàs Carreras i Artau o el tremp de l'etnologia catalana*. Biblioteca de Cultura Popular Valeri Serra i Boldú 5. Montserrat: Ajuntament de Bellpuig - Publicacions de l'Abadia.

CALVO, Luis. 1997. *Historia de la antropología en Cataluña*. Madrid: CSIC.

CHEYRONNAUD, Jacques. *Mémoires en recueils: Jalons pour une histoire des collectes musicales en terrain français*. Carnets d'ethnologie. Montpellier: Office departemental d'Action culturelle.

COCCHIARA, Giuseppe. 1971. *Storia del folklore in Europa*. Torí: Boringhieri.

CONTRERAS, Jesús. 1998. "La cultura tradicional a la Catalunya d'avui". Dins Salvador Giner (ed.). *La societat catalana*. Barcelona: Entitat Autònoma del Diari Oficial i de Publicacions. pp. 821-837.

DORSON, Richard B. 1968. *The British folklorists: A history*. Chicago: U. of Chicago P.

DUNDES, Alan, ed. 1965. *The study of folklore*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.

GARLAND, Henry B.; Ronald Grimsey, John Preston i D. Maxwell White. 1979. *The Age of Enlightenment, 1715-1789*. Penguin Guides to European Literature. Harmondsworth: Penguin.

JORBA, Manuel. 1984a. *Manuel Milà i Fontanals en la seva època*. Barcelona: Curial.

JORBA, Manuel. 1984b. "Sobre els dos «Romancerillos» de Manuel Milà i Fontanals". *Miscel·lània R. Aramon i Serra*. Barcelona: Curial. pp. 93-121.

JORBA, Manuel. 1991. *Manuel Milà i Fontanals, crític literari*. Barcelona: Curial - Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

LEACH, Maria (ed.). 1972. *Standard dictionary of folklore, mythology and legend*. 2ª ed. Nova York: Funk & Wagnalls.

MARTÍ, Josep. 1990. "El folklorismo: Análisis de una tradición «prêt-à-porter»". *Anuario Musical* 45: 317-352.

MARTÍ, Josep. 1996. *El folklorismo: Uso y abuso de la tradición*. Barcelona: Ronsel.

MARTÍNEZ I MARTÍNEZ, Francesc. 1927. "Prolec". Dins id. *Folklore valencià: Arreplega de llegendes, tradicions y costums del Reine de Valencia*. Biblioteca Popular 4. València: Societat Valenciana de Publicacions. (Reed. facsímil, Altea: Aitana Editorial 1998.)

MASPONS I LABRÓS, Francesc d'A. 1871-74. *Lo rondallayre*. Qüentos populars catalans coleccionats per [...], Sócio honorari de la Academia de Bonas Lletres de Barcelona. 3 vols. Barcelona: Llibrería de Alvar Verdager.

MASSOT I MUNTANER, Josep. 1980. "Marià Aguiló, col·lector de cançons populars". Dins *Actes del V Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia. pp. 287-324.

MASSOT I MUNTANER, Josep. 1981. "Marià Aguiló i la poesia popular". *Homenatge a Josep M. de Casacuberta*. Montserrat: Publicacions de l'Abadia. II: 307-332.

MASSOT I MUNTANER, Josep. 1985. "Introducció". Dins *Cançonetes mallorquines recollides per Marià Aguiló*. Introducció, transcripció i notes per Josep Massot i Muntaner. Biblioteca Folklorica Barcino XIX. Barcelona: Barcino. pp. 7-34.

MASSOT I MUNTANER, Josep. "La poesia popular i la Renaixença". *Caplletra* 51-71.

PRATS, Llorenç. 1988. *El mite de la tradició popular: Els orígens de l'interès per la cultura tradicional a la Catalunya del segle XIX*. Barcelona: Edicions 62.

PRATS, Llorenç; Dolors Llopart i Joan Prat. 1982. *La cultura popular a Catalunya: Estudiosos i institucions (1853-1981)*. Barcelona: Serveis de Cultura Popular.

PROPP, Vladimir I. 1984. *Theory and history of folklore*. Trad. per A. Y. Martin i R. P. Martin. Ed. per A. Liberman. Theory and History of Literature 5. Manchester: Manchester U.P.

PUJOL, Josep M. 1989. "Pau Bertran i Bros: Una cruïlla del folklore català". Dins P. Bertran i Bros. *El rondallari català*. Ed. per Josep M. Pujol. Barcelona: Alta Fulla. pp. IX-LXVIII.

PUJOL, Josep M. 1993. "Josep Romeu i Figueras, folklorista". Dins Josep Romeu i Figueras. *Materials i estudis de folklore*. Barcelona: Alta Fulla. pp. 5-28.

RÖLLECKE, Heinz. 1975. "Nachwort". Dins Johann Gottfried Herder. *Stimmen der Völker in Liedern (Volkslieder)*. Ed. de Heinz Röllecke. Universal-Bibliothek 1371 [6]. Stuttgart: Philip Reclam Jun.

ROMA, Josefina. "Etnografía y folklore en Cataluña". Dins Aguirre 1986, 161-183.

ROMEU i Figueras, Josep. 1974. *Poesia popular i literatura*. Biblioteca de Cultura Catalana 10. Barcelona: Curial.

ROMEU i Figueras, Josep. 1993. *Estudis de lírica popular i lírica radicional antigues*. Biblioteca Serra d'Or 125. Barcelona: Publicacions de l' Abadia de Montserrat.

ROMEU i Figueras, Josep. En premsa. *Corpus de l'antiga poesia popular catalana*. Els Nostres Clàssics. Barcelona: Barcino.

ROVIRÓ, Ignasi. 1992. "Aproximació a l'estudi de la comunicació folklòrica". *Aus* n° 128-129: 71-104.

THOMS, William J. [Carta al director]. *The Athenaeum* n. 982 (22.8.1846): 862-863. (Incl. a Dundes 1965, 4-6.)

TRIAS Mercant, Sebastià. *Una historia de la antropología balear*. Antropologia 8. Barcelona: Editorial Boixareu Universitaria.

UTLEY, Francis L. 1961. "Folk literature: An operational definition". *Journal of American Folklore* 74: 193-206. (Incl. a Dundes 1965, 7-24.)

VIOLANT, Ramona. 1961. "Els estuds d'etnologia". Dins Ferran Soldevila (ed.). *Un segle de vida catalana*. Barcelona: Alcides. Vol. I, pp. 323, 663-666, 983-986 i 1485-1491.

VIOLANT i RIBERA, Ramona; i Lluís Calvo. 1990. *Violant i Simorra*. Gent Nostra 84. Barcelona: Ed. Nou Art Thor 1990.

WEBER-KELLERMANN, Ingeborg; i Andreas Bimmer. 1985. *Einführung in die Volkskunde - Europäische Ethnologie: Eine Wissenschaftsgeschichte*. Sammlung Metzler M79. Stuttgart: Metzler.